

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 339.5

Андрішин В.П.
*аспірант, викладач кафедри економіки підприємства
Ужгородського національного університету*

ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Стаття присвячена дослідженню факторів, що впливають на ефективність експортної діяльності. Проаналізовано підходи вітчизняних та зарубіжних авторів до розуміння категорії ефективності як ключового показника, що визначає доцільність активізації діяльності підприємства на зарубіжних ринках. Запропоновано авторську класифікацію факторів ефективності експортної діяльності підприємства.

Ключові слова: експорт, експортна діяльність, фактори ефективності, класифікація факторів.

Андрішин В.П. ФАКТОРЫ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЭКСПОРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Статья посвящена исследованию факторов, которые влияют на эффективность экспортной деятельности. Проанализированы подходы отечественных и зарубежных авторов к пониманию категории эффективности как ключевого показателя, который определяет целесообразность активизации деятельности предприятия на зарубежных рынках. Предложена авторская классификация факторов влияния на эффективность экспортной деятельности предприятия.

Ключевые слова: экспорт, экспортная деятельность, факторы эффективности, классификация факторов.

Andryshyn V.P. FACTORS OF EFFICIENCY OF EXPORT ACTIVITY OF ENTERPRISE

The article deals with determination of factors that influence on efficiency of export activity. Approaches of domestic and foreign authors to understand the category of effectiveness as a key indicator, which determines whether the activation of businesses in foreign markets are given. Classification of factors of influence on efficiency of export activity of enterprise is offered.

Keywords: export, export activity, efficiency factors, classification of factors.

Постановка проблеми. Експортна діяльність є важливою та невід'ємною складовою господарської діяльності підприємства. Здійснення експортних операцій стає вагомим передумовою для розширення ринків збуту, збільшення обсягів виробництва та підвищення якості продукції, що, в свою чергу, дозволяє також створити сприятливе підґрунтя для зміцнення конкурентних позицій підприємства на внутрішньому ринку.

В даний час практично немає жодної галузі, яка б не мала контактів із зовнішніми ринками. Саме ефективна зовнішньоекономічна діяльність окремих підприємств є запорукою успішного сприйняття країни-експортера країнами конкурентами. Це обумовлює актуальність виявлення резервів зростання потенційних можливостей підприємств-експортерів для ефективного їх використання в боротьбі за конкурентоспроможну нішу на світовому ринку [1, с. 107].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній економічній науці існує велика кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, присвячених дослідженням факторів ефективної експортної діяльності підприємств. А. Фатенок-Ткачук [2] виділяє групи найбільш впливових факторів на розвиток зовнішньоекономічної діяльності за допомогою експертного опитування. Л. Чернобай та Н. Вацик [3] класифікують фактори залежно від стадій залучення суб'єкта господарювання до експортного ринку. М. Сичов [4] розглядає та проводить систематизацію факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність на основі ланцюжка вартості М. Портера.

Однак більшість авторів, досліджуючи фактори впливу на ефективність експорту підприємства, наводять їх описово, не групуючи за певними спільними ознаками.

Постановка завдання. Незважаючи на різноманітність факторів ефективності, питанню їх класифікації приділяється недостатньо уваги. Метою даної статті є дослідження різноманітних підходів до визначення та класифікації факторів, що впливають на ефективність експортної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для національної економіки зростання обсягів експортних поставок суб'єктів господарювання виступає основним інструментом підтримки позитивного балансу зовнішньої торгівлі, необхідного для забезпечення стабільності валютного курсу, повного та своєчасного фінансування імпортованих закупівель, збільшення впливу вітчизняних підприємств на глобальні світогосподарські процеси тощо. Проте головним критерієм доцільності активізації комерційних операцій на зарубіжних ринках для підприємств, на думку Т. Бондаревої та А. Осадчук, є ефективність експортної діяльності [5, с. 92].

Головною умовою проведення зовнішньоекономічної операції є її ефективність [6, с. 60].

І. Лебідь відводить ефективності зовнішньоекономічної діяльності значне місце серед економічних категорій, які характеризують стан та розвиток зовнішньої торгівлі підприємства. На думку автора, ця категорія найчастіше характеризується саме як ефективність експорту, тобто це вигідність експорту, яка вимірюється відношенням вартості вивезеного з країни товару в зовнішньоторговельних цінах до його вартості у цінах внутрішнього ринку. Таке визначення є універсальною характеристикою, яку застосовують як для макро-, так і для мікрорівня [7, с. 129].

Т. Безрукова, О. Борисов та І. Шанін трактують ефективність як категорію, що володіє такими

невід'ємними властивостями, як цілісність, динамічність, багатомірність та взаємопов'язаність її різних сторін [8, с. 3].

Експортна діяльність здійснюється на рівні виробничих структур та орієнтована на отримання прибутку. Вона є складовою частиною виробничо-комерційної діяльності підприємства та характеризується самодостатністю у виборі іноземних партнерів, номенклатури продукції, встановлення цін, об'ємів та строків поставки. У зв'язку з цим важливого значення набуває визначення факторів, що впливають на ефективність експортної діяльності.

А. Бондаренко поняття «фактор ефективності експорту» визначає як обставину, яка має значний вплив на ефективність експорту підприємства [9, с. 6].

А. Фатенок-Ткачук пропонує розмежувати зовнішні фактори впливу країни-виробника та країни-партнера на рівнях «держава» та «ринок». Внутрішні фактори мають місце в межах підприємства і спричинені його діяльністю. Зовнішні фактори мікросередовища – це ті чинники, які виникають в результаті державної політики, діяльності конкурентів, середовища, в якому працює підприємство, тобто мають вплив на рівні держави, де функціонує підприємство. На макrorівні діють фактори, що мають вплив зі сторони іноземних конкурентів та країни партнера [2, с. 2].

Т. Безрукова, О. Борисов та І. Шанін також ділять фактори впливу на експортну діяльність на внутрішні та зовнішні, які, в свою чергу, поділяються на основні та неосновні, прямого та непрямого впливу [8, с. 6]. Зовнішні фактори, стверджують дослідники, не залежать від діяльності підприємства, але кількісно визначають рівень використання всіх видів ресурсів. До зовнішніх факторів прямої дії відносять: державно-адміністративні (державна підтримка, державне регулювання, регулювання і підтримка з боку органів місцевого самоврядування); науково-технічні (технологічні, технічні, організаційно-економічні); кон'юнктурні (зміна попиту та пропозиції у взаємозв'язку з ціною в умовах конкуренції). До зовнішніх факторів непрямой дії відносять загальноекономічні (демографічні фактори, політична ситуація в країні, рівень доходів населення), соціально-політичні та природні (природно-кліматичні, територіально-географічні). На внутрішні фактори безпосередній вплив здійснює діяльність підприємства та трудового колективу. Основні внутрішні фактори безпосередньо пов'язані з сутністю показників ефективності та визначають результати роботи підприємства. Внутрішні неосновні фактори не пов'язані безпосередньо з сутністю показників ефективності, хоча також визначають кінцеві результати. Внутрішні основні фактори включають чотири групи: організаційні, технологічні, фінансово-економічні та ринкові.

А. Бондаренко, класифікуючи фактори впливу на ефективність експорту підприємства на зовнішні та внутрішні, зазначає, що фактори зовнішнього середовища сприймаються підприємством як такі, які змінити практично неможливо [10, с. 168]. Автор звертає увагу на те, що при поділі факторів на внутрішні та зовнішні головним критерієм може виступати можливість контролю над фактором. Для класифікації факторів ефективності експортної діяльності дослідниця пропонує використовувати такі ознаки, як область виникнення, ступінь контролю над фактором, сила впливу фактора, дискретність фактору, час дії, масштаб дії, направленість впливу.

Т. Бондарева та А. Осадчук акцентують увагу на необхідності врахування впливу специфічних факторів, дія яких виступає характерною особливістю, що відрізняє експортні операції від інших видів господарської діяльності підприємства [5, с. 97]. Мається на увазі вплив валютного курсу і курсових різниць на фінансові параметри реалізації експортних угод, розмір митних платежів, які підлягають сплаті підприємством при експортних поставках продукції.

С. Дубков та С. Дадалко для аналізу факторів, що впливають на експорт, ділять їх на контрольовані та неконтрольовані підприємством. Контрольованими автори вважають ті фактори, які підприємство може змінювати в потрібному для себе руслі. Неконтрольовані, в свою чергу, можна розділити на контрольовані та неконтрольовані державою. До контрольованих державою факторів ефективності експорту будуть відноситися ті, які держава може змінити в цілях підвищення ефективності експорту підприємств [11, с. 30]. Розуміння факторів впливу на експорт промислових підприємств дозволяє, на думку авторів, класифікувати умови, що створюють середовище формування та реалізації експортного потенціалу, на: економічні, політико-правові, соціально-культурні, технічні, природно-кліматичні. Дані фактори дослідники пропонують розділяти (відповідно до ступеню контролю над ними) на: ендогенні (внутрішні) – пов'язані з діяльністю підприємства, його зовнішньо-економічною маркетинговою стратегією, характеристиками менеджменту; екзогенні (зовнішні) – містять характеристики політичного, географічного, природно-кліматичного середовища внутрішнього та зовнішнього ринків.

О. Печеркіна розділяє фактори на внутрішні та зовнішні з позиції середовища функціонування [12, с. 89]. Зовнішні фактори, зазначає дослідниця, виникають у зовнішньому середовищі підприємства. Під зовнішнім середовищем слід розуміти сукупність суб'єктів та сил, що знаходяться за межами організації та здійснюють вплив на її діяльність. Зовнішнє середовище є джерелом ресурсів, необхідним для підтримки внутрішнього потенціалу підприємства на необхідному рівні. Підприємство знаходиться у стані постійного обміну з зовнішнім середовищем, забезпечуючи тим самим собі можливість існування.

З позиції впливу на стійкість функціонування підприємства автор ділить зовнішні фактори на фактори загального та робочого середовища. Загальне середовище складається з елементів, які не пов'язані з підприємством безпосередньо, але впливають на формування загальної атмосфери діяльності та створюють загальні умови функціонування підприємства. Робоче середовище – це середовище безпосередніх контактів підприємства, воно включає тих учасників ринку, з якими в підприємства існують прямі відносини чи котрі здійснюють вплив на підприємство.

Внутрішнє середовище підприємства, стверджує О. Печеркіна, справляє постійний і безпосередній вплив на функціонування підприємства. Фактори внутрішнього середовища є джерелом тих можливостей, якими володіє підприємство.

Деякі автори зосереджуються більше на зовнішніх факторах впливу на експортну діяльність підприємства. Н. Ричіхіна та К. Куканіна, досліджуючи підходи до оцінки експортного потенціалу підприємства, наголошують, що він залежить від здатності підприємства здійснювати торгівлю діяльністю на зовнішньому ринку саме під впливом зовнішніх факторів [13, с. 74]. М. Сичов з цього приводу відзначає, що макросередовище характеризує фактори та

сили, зовнішні по відношенню до підприємства, які впливають на можливість підтримки успішного співробітництва з покупцями [14, с. 74]. Це середовище, на думку вченого, включає в себе природні, економічно-фінансові, політико-правові, науково-технічні, соціально-культурні фактори. Так само, як і згадані вище дослідники, М. Сичов відзначає, що ці фактори не можуть бути керованими з боку підприємства.

Найповнішим переліком факторів, що впливають на ефективність експортної діяльності, на нашу думку, є фактори, запропоновані Л. Чернобай, Н. Вацик [3, с. 316]. Дослідники зазначають, що оскільки однією з основних зовнішньоекономічних операцій є експорт, відповідно чинники (фактори) впливу на управління зовнішньоекономічною діяльністю безпосередньо стосуються експортної діяльності та частково основного об'єкта у системі управління експортними операціями – витрат. Тому для формування комплексу чинників актуальності набуває розгляд усієї їх сукупності, що прямо чи опосередковано стосуються управління зовнішньоекономічною діяльністю. Оскільки витрати на експортну діяльність є одним із найважливіших об'єктів у системі управління експортною діяльністю, то визначення чинників та їх можливого впливу на формування таких витрат є, на думку авторів, надзвичайно важливим. Автори виділяють дві групи взаємопов'язаних чинників, що на провадження певного виду зовнішньоекономічної операції, зокрема експортної, а саме: внутрішні та зовнішні. Додатково автори характеризують вплив чинників на формування витрат на експортну діяльність залежно від стадій залучення суб'єкта господарювання до експортного ринку. На думку авторів, це надасть можливість об'єктивно оцінити величину витрат на кожній із стадій та виявити шляхи щодо її оптимізації.

Як бачимо, в дослідженнях всіх авторів існують розбіжності, пов'язані з повнотою охоплення сукупності факторів формування ефективності експортної діяльності.

В результаті аналізу наукових робіт з даної проблематики нами здійснено ідентифікацію та систематизацію факторів впливу на ефективність експортної діяльності підприємства, що наведена нижче.

З позиції відношення до середовища функціонування пропонуємо розділяти дані фактори на внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні).

Внутрішні фактори – це фактори, пов'язані з діяльністю підприємства, передбачають внутрішнє формування підприємства, можуть впливати як позитивно, так і негативно на ефективність експортної діяльності.

Зовнішні фактори – виникають у зовнішньому середовищі по відношенню до підприємства та впливають на ефективність експортної діяльності підприємства ззовні. Як зазначалося вище, фактори даного типу не піддаються контролю з боку підприємства. Зовнішні фактори ми пропонуємо розділити на фактори, що виникають у зовнішньому макросередовищі та зовнішньому мікросередовищі. Зовнішні фактори макросередовища – це фактори, що виникають у результаті державної політики на галузевому, державному чи міжнародному рівнях.

Зовнішні фактори мікросередовища – це фактори, що виникають внаслідок діяльності конкурентів, обслуговування споживачів, тобто виникають і діють на рівні підприємств.

За ступенем взаємозалежності, фактори оділяються на незалежні, частково залежні та взаємопов'язані. Фактори ефективності експортної діяльності, на

нашу думку, не слід розглядати ізольовано, оскільки деякі фактори сильно впливають один на одного, інші є абсолютно незалежними.

За можливістю прогнозування фактори діляться на прогнозовані та непрогнозовані. Дана група охоплює фактори, вплив і зміна яких на діяльність підприємства може спричинити як негативний, так і позитивний ефект на ефективність експортної діяльності. До непрогнозованих відносяться здебільшого фактори зовнішнього середовища.

За можливістю контролю фактори поділяються на контрольовані, частково контрольовані та неконтрольовані. Контрольовані фактори – це ті, зміна і наслідки яких знаходяться під контролем підприємства. Неконтрольовані фактори – фактори, наслідки впливу яких не залежать від підприємства. Цілком очевидно, що поділ факторів за можливістю контролю є досить умовним, оскільки часом неможливо однозначно віднести певний фактор до однієї з груп. Для одних підприємств він може бути цілком контрольованим, в той час як для інших – не піддаватися контролю. В такому випадку правильним буде говорити про ступінь контролю над даним фактором, або ж віднесення його до групи частково контрольованих.

За способом оцінювання та вимірювання фактори можна розділити на такі, що піддаються або ж не піддаються вимірюванню, та такі, що вимірюються експертним методом.

За часом дії фактори можуть бути довгостроковими, середньостроковими та короткостроковими. Довгострокові фактори – це фактори, вплив яких на ефективність експортної діяльності справляє розтягнуту у часі дію. Дія середньострокових факторів проявляється не одразу. Короткострокові фактори характеризуються моментальним впливом на ефективність експортної діяльності.

За тривалістю дії фактори можна розділити на постійно діючі, періодичні та спорадичні. Постійно діючі фактори це ті, що завжди є присутніми та безперервно впливають на ефективність експортної ді-

З позицій відношення до середовища функціонування	<ul style="list-style-type: none"> • Внутрішні • Зовнішні
За ступенем взаємозалежності	<ul style="list-style-type: none"> • Незалежні • Частково залежні • Взаємопов'язані
За можливістю прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> • Прогнозовані • Непрогнозовані
За можливістю контролю	<ul style="list-style-type: none"> • Контрольовані • Частково контрольовані • Неконтрольовані
За способом оцінювання та вимірювання	<ul style="list-style-type: none"> • Піддаються вимірюванню • Не піддаються вимірюванню • Вимірюються експертним методом
За часом дії	<ul style="list-style-type: none"> • Довгострокові • Середньострокові • Короткострокові
За тривалістю дії	<ul style="list-style-type: none"> • Постійнодіючі • Періодичні • Спорадичні
За характером впливу на ефективність експортної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • Функціональні • Дисфункціональні

Рис. 1. Класифікація факторів ефективності експортної діяльності підприємства

яльності підприємства. Періодичні фактори зазвичай проявляються через певні проміжки часу. Спорадичні, або ж епізодичні фактори, виникають не постійно, випадково, поодинокі, як, наприклад, за форс-мажорних обставин.

За характером впливу на ефективність експортної діяльності фактори діляться на функціональні (позитивні), дія яких сприяє підвищенню ефективності експортної діяльності, та дисфункціональні (негативні), що перешкоджають ефективному провадженню експортної діяльності підприємства.

Важливо зазначити, що перелік найважливіших факторів буде залежати від галузевої приналежності підприємства, так само, як і від обраного ринку експорту.

Загальна класифікація факторів ефективності експортної діяльності наведена на рис. 1.

Висновки з проведеного дослідження. В результаті аналізу наукових робіт як зарубіжних, так і вітчизняних вчених з дослідження підходів до визначення та класифікації факторів ефективності експортної діяльності підприємства нами запропоновано авторську класифікацію даних факторів. Результати даного дослідження дають можливість на основі комплексної класифікації факторів моделювати господарську діяльність підприємства, здійснювати пошук резервів та шляхів покращення ефективності експортної діяльності підприємства. Аналіз та оцінка даних факторів дасть підстави для вироблення управлінських механізмів для підвищення ефективності експортної діяльності підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Русаков И.А. Формирование экспортного потенциала / И.А. Русаков // Вестник Саратов. гос. соц.-экон. ун-та. – Саратов. – 2011. – № 5(39). – С. 106-109.
2. Фатенок-Ткачук А.О. Аналізування факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств / А.О. Фатенок-Ткачук // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17.
3. Чернобай Л.І. Чинники формування витрат на експортну діяльність: загальна характеристика та класифікація / Л.І. Чернобай, Н.О. Вацик // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2011. – № 720. – С. 315-327.
4. Сычев М.С. Показатели оценки экспортного потенциала предприятия / М.С. Сычев // Инновационное развитие экономики. – 2012. – № 4(10). – С. 72-77.
5. Бондарева Т.І. Оцінка ефективності експортної діяльності підприємства / Т.І. Бондарева, А.І. Осадчук // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2011. – № 3(15). – С. 91-104.
6. Гаркуша О.А. Оцінка ефективності експортної діяльності виробничих підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://masters.donntu.edu.ua/publ2003/fem/garkusha.pdf>.
7. Лебідь І.Г. Ефективність механізмів управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств: базові підходи та методологія оцінки // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – № 101. – Т. 2. – С. 128-134.
8. Безрукова Т.Л. Классификация показателей оценки эффективности экономической деятельности промышленного предприятия / Т.Л. Безрукова, А.Н. Борисов, И.И. Шанин // Общество: политика, экономика, право. – 2012. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dom-hors.ru/issue/per/2012-1/bezrukova-borisov-shanin.pdf>.
9. Бондаренко А.В. Оценка факторов эффективности экспорта предприятия / А.В. Бондаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.confcontact.com/2012_03_15/ek1_bondarenkoAV.php.
10. Бондаренко А.В. Повышение эффективности российского экспорта в условиях глобализации / А.В. Бондаренко // Вестник СГСЭУ. – 2013. – № 3(47). – С. 166-170.
11. Дубков С. Формирование и оценка экспортного потенциала промышленных предприятий / С. Дубков, С. Дадалко, Д. Фоменок // Банковский вестник. – 2011. – № 28(537). – С. 29-35.
12. Печеркина Е.В. Классификация факторов конкурентоустойчивости / Е.В. Печеркина // Вестник ОГУ. – 2005. – № 8. – С. 89-95.
13. Рычихина Н.С. Оценка локального экспортного потенциала предприятия / Н.С. Рычихина // Современные наукоемкие технологии. Региональное приложение. – 2013. – № 3(35). – С. 73-78.
14. Сычев М.С. Факторы внешнеэкономической деятельности и их систематизация / М.С. Сычев // Инновационное развитие экономики. – 2012. – № 3(9). – С. 7-10.